

Տաշապրանի Առաքելության
Ստորիդաշին հանրապետության

XV

Ա Ռ Թ Ի Վ

ԿՈՒՑՆՑԵՍԱԿԱՆԻ ՅԵՎ ԽՈՐՀՑՆՑԵՍԱԿԱՆ
ԲԱՆՎՈՐԻ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

ՊՐՈՖ. Ա. Լ. ՍԿՈՍՐՈՒՈՎ

ԴԱԲԱՂԸ

ՅԵՎ

ՊԱՅԺԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՍ

619
Ս-58

ԳՅՈՒՂԼՐԱՏ

1935

ՅԵՐԵՎԱՆ

8867

30 JUL 2010
31 JUL 1935

ՀԱՍՏՆՏԵՍԱԿԱՆԻ ՇԵՎ ԽՈՐՀՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԲԱՆՎՈՐԻ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

619
u-58
my

ՊՐՈՖ. Ա. Լ. ՍԿՈՄՈՐՈՒՈՎ

Դ Ե Բ Ե Ղ Ը

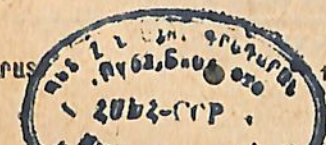
ՇԵՎ

ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

1008
38391

ԳՐԱԳԱՐԱՆ

1935

ՅԵՐԵՎԱՆ

«Կենդանաբուծության գործը պետք է իրենց
ձեռքն առնեն վողջ կուսակցությունը, մեր
բոլոր աշխատողները՝ կուսակցականներն ու
անկուսակցականները, նկատի ունենալով, վոր
կենդանաբուծության պրոբլեմն այժմ նույն-
պիսի առաջնահերթ պրոբլեմ է, վորպիսին
չենք արդեն հաջողությամբ լուծված հացա-
նախկալին պրոբլեմն եր»:

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԴԱՐԱՂԸ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ Ե

Դաբաղը լերկամբակ անասունների (չեղջուրավոր
անասուն, խոզեր, վոլխարներ, ածեր և այլն) սուր-վա-
րակիչ մի հիվանդություն է, վորը տարածվում է բացա-
ռիկ արագությամբ՝ ընդգրկելով մի անտեսություն մյուսի
լեռովից: Այս հիվանդության տարածման ճանապարհները
շատ հաճախ դժվար են լինում լերեան հանել և դա
խիստ դժվարացնում է պայքարը նրա դեմ:

Դաբաղը մի քանի այլ վարակիչ հիվանդություններից
տարբերվում է թեև նրանով, վոր մահացության մեծ
տոկոս չի առաջացնում, սակայն, այնուամենայնիվ, տըն-
տեսության հսկայական վնասներ է պատճառում: Դաբաղը
խիստ իջեցնում է կաթնարտադրությունը և հաճախ շատ
լերկար ժամանակով: Դաբաղը պակասեցնում է մաստու-
անասունի մաքուր քաշը: Դաբաղով հիվանդանալուց ու
լուծանալուց հետո մնում են ծանր հետևանքներ (սրտի
արատ, կուրծի դժվար բուժվող հիվանդություններ, վեր-
ջավորությունների հիվանդությունների ամեն տեսակ բար-
դություններ և այլն): Նա առաջացնում է նաև մատղաշ-
ների մահացության մեծ տոկոս: Հիվանդ անասունի բուժ-
ման, ախտահանման, հատուկ խնամքի ծախսերն ավելա-
նում են:

Գառ. խճաղիչ՝ Հ. Մարգարյան
Տեխ. խճաղիչ՝ Հ. Մուրադյան
Լեզվ. խճաղիչ՝ Արթ. Գրիգորյան
Սրբազրիչ՝ Գառ. Հակոբյան

Դրավիտի լիազոր Ս—425, հրատ. № 277 պատվեր № 660 տիրաժ 3000

Հանձնվել է արտադրության 1935 հոկտեմբերի 16-ին

Մտորադրվել է ապագրելու 1935 թ. նոյեմբերի 22-ին

Դրուզհրատի ապարան, Յերևան, Նալբանդյան 11

Յեթե դաբաղի ժամանակ յուրաքանչյուր առանձին պլի բոլոր վնասները հաշվելու լինենք, կտեսնենք, վոր միջին հաշվով կազմում ե 10—20 ուրլի՝ չհաշված իհարկե անտեսության այն վնասները, վորոնք առաջանում են ձեռնարկած կարանտինային միջոցառումների հետեանքով: Այս գեպըսում՝ այդ գումարը կավելանար դեռ յերկու-յերեք անգամ ևս:

Դաբաղը մեր պայմաններում ամենալուրջ խոչընդոտն է հանգիստանում այնպիսի կարևորագույն քաղաքական-տնտեսական կամպանիաներ անցկացնելուն, ինչպես սերմանման և բերքահավաքի կամպանիաները, մանավանդ այն տեղերում, վորտեղ խոշոր լեղջյուրավոր անասուններ ոգտագործվում ե վորպես բանող և քաշող ուժ: Դաբաղի համաճարակի ժամանակ բոլորովին դադարեցվում ե անասունների բեղմնավորումը:

Դաբաղի ժամանակ կարանտինային միջոցառումների կիրառումը կապված ե այնպիսի սահմանափակումների հետ, վորոնք ծանր են անդրադառնում կոլտնտեսութուններին և խորհտնտեսությունների տնտեսական-ֆինանսական պլանների կատարման վրա:

Վերջապես, դաբաղը խիստ լուրջ վտանգ ե հանգիստանում նաև մարդու համար: Յերեխաները դաբաղով հիվանդանալու դեպքում՝ շատ հաճախ մահանում են:

Նշված խնդիրները պարտավորեցնում են մեզ, վորպեսզի դադարենք դաբաղի վրա նայել, վորպես մի «անփնաս» հիվանդության, վորպես մի «յերկրորդական» նշանակութուն ունեցող հիվանդության վրա:

ՎՈՐ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐՆ ԵՆ ՀԻՎԱՆԳԱՆՈՒՄ ՊԱՐԱՂՈՎ

Դաբաղով ամենից ավելի հեշտությամբ վարակվում են խոշոր լեղջյուրավոր անասունները, խոզերը, այծերն ու վոչխարները: Դաբաղով մի քիչ պակաս ունակ են հիվանդանալու հյուսիսային լեղջերուներն ու ուղտերը:

Խոշոր լեղջյուրավոր անասուններն ու խոզերը, ինչպես դա այժմ հաստատված ե, դաբաղից ամենից ավելի շատ հիվանդացող կենդանիներն են:

Ձիերը, շորիներն ու եշերը, ինչպես նաև թռչունները բոլորովին չեն հիվանդանում դաբաղով: Նրանց չի հաջողվում վարակել նույնիսկ արհեստական ճանապարհով: Շներն ու կատուները բնական պայմաններում դաբաղով կարող են հիվանդանալ վորպես հազվագեպ բացառություն. բավական հեշտությամբ հաջողվում ե նրանց հիվանդացնել արհեստական վարակման միջոցով:

Հաբորատորիաներում դաբաղի ուսումնասիրման ժամանակ ոգտվում են խոզուկները, վորոնք արհեստական վարակման միջոցով հեշտությամբ վարակվում են դաբաղով և հիվանդանում ու առողջանում են միևնույն նշաններով, ինչպես խոշոր լեղջյուրավոր անասունները: Դաբաղով կարելի չե վարակել նաև ճագարին, գետնասկյուռին, սպիտակ և դաշտային մկներին ու առնետներին: Դաբաղով վարակվում ու հիվանդանում են բազմաթիվ վայրի անասուններ՝ լեռնայծը, լաման, ընձուղտը և այլն:

ՊԱՐԱՂԻ ՀԱՐՈՒՅԻՉԸ

Վարակիչ հիվանդությունները՝ թե մարդկանց և թե անասունների մեջ առաջանում են հատուկ հիվանդաբեր (ախտածին) մանրեններից: Բոլոր այս մանրեններն աչքից անհայտ են, վոր նրանց կարելի չե տեսնել մեծացնող ապակիների մի բարդ սխտեմի՝ մանրադիտակի ոգնությամբ: Մի քանի մանրեններ մանրադիտակի միջոցով կարելի չե տեսնել 1000 անգամ կամ ավելի մեծացնելու ժամանակ:

Սակայն կա վարակիչ հիվանդությունների հարուցիչների մի ուրիշ խումբ, վորը նույնիսկ չի կարելի տեսնել

այդքան մեծացնելու միջոցով: Դրանք աշխատեա կոչված քամվող վարակներն (վիրուս) են, վորոնք չափազանց շատ են տարածված բնութիւն մեջ, վոչ միայն անասուններին, այլև մանաւանդ բույսերին միջև:

Դիտութեան մեջ մինչև այժմ վերջնականապես չի լուծված այն հարցը, թե ինչպէս է այդ հարուցիչներին ստույգ բնութիւնը: Քամվող վիրուսներին խմբից այդպիսի հարուցիչների թվին է պատկանում նաև դաբաղի հարուցիչը:

Չնայած նրան, վոր դաբաղի հարուցիչը դիտութեան կողմից չի գտնված, այնուամենայնիվ նրա առանձնահատկութիւնները բավական լավ ուսումնասիրված են:

Ներկայումս գիտութիւնը հաստատել է դաբաղի հարուցիչի չերեք միանգամայն ինքնուրույն տիպի գոյութիւնը: Այդ չերեք տիպից յուրաքանչյուրը, վորոնք նշանակվում են «O», «A» և «C» տառերով, կարող է առաջացնել անասունների՝ կլինիկական նշաններով կատարելապէս միանման՝ դաբաղ հիվանդութիւն:

Դաբաղով հիվանդացած ու լավացած բոլոր անասունները բավական չերկար ժամանակ, սովորաբար 6—9 ամիս և հաճախ նույնիսկ չերկու-տարի դաբաղի նկատմամբ ձեռք են բերում իմունիտետ, հարուցիչի միայն այն տիպի վերաբերյալ, վորն առաջացրել է դաբաղ հիվանդութիւնը: Հետևաբար, մեկ տիպի հարուցիչը դաբաղով հիվանդացած ու լավացած անասունի դիմացկունութիւն չի առաջացնում մյուս տիպի հանդեպ: Դաբաղի հարուցիչի մի քանի տիպերի առկայութեան դեպքում զգալուն անասունները կարող են հիվանդանալ իրար յետեւից մի քանի անգամ: Դաբաղի հարուցիչի չերեք տիպից ամենաշատ տարածված է «O» տիպի հարուցիչը: Դաբաղի հարուցիչների աշխարհի տիպից բացի, գոյութիւն ունեն գեռ բազմաթիւ «միջանկյալ տիպեր» (վարիանտներ), վորոնք ծագումը դիտութեան կողմից դեռևս բավարար չափով չի ուսումնասիրված:

Դաբաղի հարուցիչի չերեք տիպի և բազմաթիւ վարիանտների (միջանկյալ տիպերի) գոյութիւնը դաբաղի դեմ մղվող պայքարը դարձնում են խիստ դժվարին:

Սորհրդային Միութեան տերիտորիայի վրա մինչև վերջին ժամանակները դաբաղի հարուցիչը նույնպէս «O» տիպն է համարվում, սակայն հետագայում ևս այլ տիպերի հայտարարման կարելիութիւնը չի բացառված:

Դաբաղի հարուցիչի (դաբաղի վարակի) չերկրորդ առանձնահատկութիւնը՝ դա նրա արտակարգ բարձր դիմացկունութիւնն է ամեն տեսակի արտաքին ներգործութիւնների հանդեպ: Այսպէս՝ ապացուցված է, վոր դաբաղի վարակը դանդաղ չորացնելու դեպքում՝ պահպանվում է մինչև վեց ամիս:

Ուժեղ սառնամանիքները դաբաղի վարակի վրա գրեթե բոլորովին չեն ազդում, մինչև 36 սառնամանիքի ժամանակ դաբաղի վարակը մի պնակ ընթացքում չի վռնչանում և, նույնիսկ 48 սառնամանիքի ժամանակ, պահպանվում է 8 ժամ:

Մորթված և մորթելուց անմիջապէս հետո սառեցրած անասունի մարմնի մեջ դաբաղի վարակը կարող է պահպանվել մինչև 30—40 օր և վռնկրածուծի մեջ՝ մինչև 97 օր, իսկ վարակված մասերում (բերանի խոռոչում, վերջավորութիւններում)՝ մինչև 112 օր: Այսպէս յուղի մեջ նա մինչև 14 օր չի վռնչանում: Այլուրի և թեփերի մեջ դաբաղի վարակը կարող է մինչև չերկու ամիս պահպանվել: Խոտի մեջ պահպանվել է մինչև 5 ամիս: Գոմաղբի մեջ 30—60 սանտիմետր խորութեան վրա դաբաղի վարակը չի վռնչացել մինչև 6—9 օր, իսկ չոր գոմաղբի մեջ՝ մինչև 43 օր. գոմաղբի հեղուկի մեջ և գոմերի ու սպանդանոցների առուների մեջ հոսող ջրերում՝ մինչև 30 օր, իսկ աշունը՝ նույնիսկ մինչև 104 օր:

Դաբաղի վարակը չերկար ժամանակ կարող է պահպանվել նրա (վարակի) հետ շփման մեջ գտնված անասունների բրդի և վերջավորութիւնների վրա:

Դաբաղի վարակը շուտ և վոչնչանում բարձր ջերմաստիճանի ազդեցութեան տակ: 70 աստիճան ջերմութեան ժամանակ նա վոչնչանում է 30 բուլեյից, իսկ յեռացնելու ժամանակ՝ վայրկենապես: Կաթի մեջ 57 աստիճանում դաբաղի վարակը վոչնչանում է 15 բուլեյի ընթացքում:

Արեգակի լույսը նույնպես բավական արագ սպանում է դաբաղի վիրուսը, թեև դաբաղի բշտիկի պատերի հյուսվածքների մեջ արեգակի լույսի ազդեցութեան տակ՝ իր ակտիվութունը կարող է պահպանել մինչև 2 ամիս: Առանց իմանալու դաբաղի վարակի այս առանձնահատկութունները, չի կարելի ճիշտ ձեռնարկումներ կազմակերպել դաբաղի դեմ:

ՎԱՐԱԿԻ ՄՈՒՏԲՆ ԱՆԱՍՈՒՆԻ ՈՐԳԱՆԻԶՄԻ ՄԵՋ

Առողջ անասունի որդանիզմի մեջ դաբաղի հարուցիչն ամենից հաճախ մուտք է գործում կերի, ջրի, կաթի (հորթերին ու գոլիներին խմեցնելու ժամանակ) հետ միասին կամ քերծվածքների, ճանկավածքների միջոցով (պճեղները արանքը և պսակը, կուրծի պտուկները), մանավանդ ամառը՝ արոտային պահպանման ժամանակ:

Յերբ վարակը մուտք է գործում բերանի խոռոչի միջոցով կամ քերծվածքների և ճանկավածքների միջոցով, հիվանդութեան պրոցեսը՝ բշտիկի ձևով՝ սկսում է ամենից առաջ այդ տեղից, և ապա դաբաղի վարակն անցնում է արյան մեջ և տարածվում ամբողջ որդանիզմում:

Հիվանդ անասունի որդանիզմի մեջ դաբաղի վարակը գտնվում է գլխավորապես դաբաղի բշտիկների մեջ: Այդ բշտիկները լցված են լինում մի հեղուկով, վորի մեջ ահագին քանակությամբ դաբաղի վարակ է գտնվում: Ավելի շատ քանակությամբ դաբաղի վարակ պարունակում են դաբաղի բշտիկի պատերը:

Հիվանդ անասունի որդանիզմից դաբաղի վարակն

արտաթորվում է, մանավանդ հիվանդութեան առաջին որերը թքի (լորձի), մեզի, աղբի և կաթի հետ միասին: Դաբաղի տարածման տեսակետից ամենավտանգավորը հիվանդ անասունների թուփն է: Հիվանդութեան առաջին որերին անասունը պարունակում է ահագին քանակությամբ դաբաղի վարակ, իսկ ամենից ավելի ակտիվ ձևով՝ մինչև 5—6-րդ որը, բայց 13-րդ որից վոչ ավելի:

Մեզի և աղբի մեջ դաբաղի վարակի առկայությունը հաջողվեց ապացուցել նույնպես հիվանդութեան միայն առաջին որերը, բայց 4—5 որից վոչ ավելի: Կաթի մեջ դաբաղի վարակի ներկայությունն ապացուցված է հիվանդութեան հենց սկզբում:

Վերջերս ապացուցվել է նաև, վոր դաբաղից առողջացած անասունները յերկար ժամանակով մնում են վարակ կրողներ, այսինքն՝ առողջ լինելով հանդերձ, նրանք կարող են վարակ արտաթորել և դրանով ել դաբաղի տարածման աղբյուր հանդիսանալ:

Գործնական առանձին դիտողություններ կան, յերբ դաբաղից լավացած անասունները հիվանդութեանից մի քանի ամիս հետո դաբաղ հիվանդութեան բռնկման պատճառ են յեղել:

ԴԱԲԱԿԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ

Դաբաղի տարածման ամենագլխավոր աղբյուրն է հանդիսանում ամենից առաջ հիվանդ անասունը: Նա հիվանդանալու պրոցեսում նախ կարծես թե իր մեջ կուտակում է դաբաղի վարակը, և ապա ահագին քանակությամբ, մանավանդ հիվանդութեան առաջին որերին, արտաթորում է այն և հետևաբար ուրիշ առողջ անասունների վարակման աղբյուր է հանդիսանում: Ընդհանրապես ամեն տեղ, վորտեղ ընկնում են հիվանդ անասունի դաբաղի վարակ պարունակող արտաթորումները (լորձ, մեզ, աղբ, կաթ),

ինի դա դոմում, թե արոտավայրում, դաբաղի վարակը կարող է շատ յերկար ժամանակ, յերբեմն ամբողջ ամիսներ պահպանվել և պատճառ հանդիսանալ դաբաղի նոր բռնկումների: Անասունների արոտային պահպանման ժամանակ դաբաղը տարածվում է մեծ արագությամբ: Նախքան մեջ, մի անասունի մյուսի հետ մշտական շփման շնորհիվ, մի հիվանդ անասունի հայտնվելն ամբողջ նախրի արագ կերպով վարակվելուն պատճառ է դառնում: Նախրից հիվանդ անասունի մեկուսացման ճանապարհով յերբեմն չի հաջողվում հիվանդության զարգացումը կասեցնել: Անխուսափելիորեն դաբաղով հիվանդանում է ամբողջ նախրը: Արածացնելու ժամանակ նախրի մեջ դաբաղի արագ տարածման նպաստում են նաև դաբաղի վարակով կեդտոտված (վարակված) արոտավայրերն ու ջրարբները:

Ձմեռը՝ մուրալին պահպանման ժամանակ՝ դաբաղը տարածվում է մի քիչ ավելի դանդաղ, բայց նրա դեմ պայքարը քիչ դժվարություն չի ներկայացնում, քան ամրանը:

Ձմռանը՝ առանձին տարիներում նկատվել են դաբաղի համաճարակներ, վորոնք ընդգրկել են ամբողջ շրջաններ: Հետևաբար, տարվա յեղանակը դաբաղի տարածման համար առանձին նշանակություն չունի:

Ե դաբաղից լավացած անասուններին դաբաղից ապահով շրջանները հարկադրաբար տեղափոխելու դեպքում՝ պետք է միշտ հիշել, վոր կարող են լինել յերկարատև վարակ կրելու առանձին դեպքեր: Դաբաղի վարակը կարող է, ինչպես արդեն նախապես ասված էր, յերկար ժամանակ պահպանվել անասնաբակների շինությունների մեջ, ինչպես նաև անասունների բրդի, սմբակների վրա. այդպիսի դեպքերում՝ անասունները կարող են պարզապես դաբաղի վարակը մեխանիկորեն փոխանցողներ հանդիսանալ: Այս պատճառով էլ դաբաղից լավացած անասուններին

րի ամեն մի տեղափոխությունը, դաբաղից ապահով շրջանները կապված է մեծ վտանգի հետ: Դրա հետ մեկտեղ պետք է նկատի ունենալ, վոր դաբաղի ժամանակ վարակ կրելու տեղությունը մինչև այժմ դեռևս բոլորովին անբավարար է ուսումնասիրված:

Դաբաղի տարածման գործում մեծ նշանակություն ունեն բոլոր տեսակի միջնորդներն ու փոխանցողները: Ամենից առաջ իրենք՝ մարդիկ, մանավանդ անասունին խնամողները հանդիսանում են դաբաղի այդպիսի միջնորդներ ու փոխանցողներ: Դաբաղով հիվանդ անասուններին խնամելու ժամանակ, անհրաժեշտ զգուշությունը չպահանջելու դեպքում՝ դաբաղի վարակը շատ հեշտ է տեղափոխվում վոտնամանի, հագուստի, ձեռքերի և զանազան այն առարկաների վրա, վորոնք գործ են ածվում անասունների խնամքի ու պահպանման ժամանակ (դուլյեր, թիեք, ավելներ, խոզանակներ և այլն): Դաբաղը մի տեսակությամբ մյուսը կարող է փոխանցվել վոչ զգացուն անասունների կողմից, վորոնք իրենք չեն հիվանդանում, բայց իրենց վրա կարող են փոխանցել դաբաղի վարակը: Այդ կարող է տեղի ունենալ դաբաղից անապահով տնտեսություններից ձիերն ոգտագործելու ժամանակ: Դաբաղը կարող է տարածվել ցամաքի, գոմաղբի, աղբահեղուկի և ընդհանրապես անասնաբակից հոսող հեղուկների, մուրի, ընդհանուր արոտավայրի և ջրարբի միջոցով:

Դաբաղի վարակը հեշտությունը կարելի չէ փոխադրել կեղերի հետ միասին, յեթե դրանց հետ շփման մեջ են գտնվել դաբաղով հիվանդ անասունները:

Անցյալ տարիների պրակտիկայից հայտնի յեն առանձին դեպքեր, յերբ Կազակստանից, Սիբիրից և Ուրալից կենտրոնական շրջանները բերվող խոտը դաբաղ հիվանդություն տարածման պատճառ է յեղել:

Դաբաղը մի շրջանից մյուսը կարող է բերվել դաբաղից անապահով վայրերում մթերված կաշվեհումուքի միջո-

ցով: Յերկաթուղային և ջրային արանսպորտը, բեռնա-
քարձման յերկաթուղային կայաններն ու հրապարակները,
ինչպես նաև անասունների տեղափոխման ճանապարհները
դաբաղի տարածման աղբյուր կարող են հանդիսանալ, յե-
թե նրանք ապահովված չեն պատշաճ անասնաբուժական
հսկողութեամբ:

Նախահեղափոխական Ռուսաստանում, իսկ կապիտա-
լիստական յերկրներում ներկայումս ել, դաբաղի տա-
րածման գործում հիմնական դեր է խաղում շուկաները,
սոնավաճառները և ընդհանրապես անասունների ու ա-
նասնապահական արտադրանքների առևտուրը:

Անասունների մասսայական կուտակումը մթերման
վայրերում և անկանոն տեղափոխումն արդյունաբերական
կենտրոնները, անասնահումուլթի անպլանային մթերում-
ները, սանիտարական-առողջապահական տեսակետից վատ
սարքված սպանդանոցները, սառցարանները, անասնահում-
ուլթի (կաշի, ջուր, սմբակ, չեղջյուրներ) մշակման գոր-
ծարանները, կաթի գործարանների և պանրագործարան-
ների հակասանիտարական դրությունը դաբաղի համաճա-
րակների պատճառ են յեղել խորհրդային շինարարութեան
առաջին տարիներին:

Յե՛վ դրությունը սուր կերպով փոխվեց, հենց վոր
խորհտնտեսություններն ու կոլտնտեսություններն ամբա-
պնդվեցին անտեսապես-կազմակերպչորեն. վերացվեցին ա-
նասունների և անասնահումուլթի անպլանային մթերում-
ները, աճեց սեփական խորհրդային մսա-կաթնային առ-
դյունաբերությունը (տեխնիկական և անասնաբուժա-սա-
նիտարական պահանջների համաձայն կառուցված մսի կոմ-
բինատները, կաթի գործարանները, պանրագործարանները
և այլն):

ԳՍԲԱՂԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Ռուր վարակիչ հիվանդությունների ժամանակ, վոր-
պես ընդհանուր կանոն, տեսանելի (կլինիկական) նշաննե-
րը հայտնվում են վարակումից վոչ անմիջապես հետո:
Նախ անցնում է հիվանդութեան մի վորոշ գաղտնի (ին-
կուբացիոն) շրջանը: Այդ ժամանակ դեռ չի կարելի վորո-
շել, անասունը հիվանդ է թե առողջ: Այս գաղտնի շրջա-
նի տևողությունը տարբեր վարակիչ հիվանդությունների
համար յուրաքանչյուր առանձին անասունի մոտ միևնույն
հիվանդութեան դեպքում միատեսակ չի լինում:

Համաճարակի ձևով ընթացող (արագ կերպով մի ա-
րողջ տեղամաս ընդգրկող) սուր-վարակիչ հիվանդություն-
ների գաղտնի շրջանը միշտ համեմատաբար կարճ է և
տևում է ընդամենը մի քանի օր՝ սովորաբար 10—14
օրից վոչ ավելի: Խոնիկ (գանդաղ ընթացող) վարակիչ
հիվանդությունների գաղտնի շրջանը, ընդհակառակը, չե-
ր է տևում՝ յերբեմն ամբողջ ամիսներ:

Խոշոր չեղջյուրավոր անասունի մոտ դաբաղի գաղտնի
շրջանի տևողությունը կարող է լինել 16 ժամից մինչև
5—6 օր և, միայն շատ հազվագյուտ դեպքերում, կարող է
մինչև 12—14 օր տևել: Խոզերի մոտ հիվանդութեան
գաղտնի շրջանը տևում է սովորաբար մի քիչ յերկար,
այսինքն՝ 36 ժամից մինչև 8 օր: Մոտավորապես այդքան
է տևում նաև վոչխարների ու աչճերի մոտ:

Տարբեր տեսակի անասունների դաբաղ հիվանդու-
թեան նշանները նույնպես միատեսակ չեն լինում:

Դաբաղն ավելի ախտիկ (կլառիկ) ձևով արտահայտ-
վում է այն խոշոր չեղջյուրավոր անասունի մոտ, վորը դա-
բաղի հանդեպ ավելի զգայուն է:

Ռուր անասունների դաբաղ հիվանդութեան ամենա-
առաջին նշաններից մեկն է հանդիսանում դաբաղի վարա-
կի մուտք գործած տեղում սկզբնական դաբաղային բշտիկի

զարգացումը: Հիվանդության այս շրջանը պրակտիկայում սովորաբար մնում է աննկատելի և չի հայտարարվում: Այս ժամանակ անասունն ընդհանուր հիվանդության վոչ մի ալլ նկատելի նշան չի լինում և դրա համար ել չի նկատվում: Սկզբնական բշտիկները կարող են հայտարարվել կամ բերանի խոռոչում, կամ պճեղներն արանքում ու պսակի վրա, կամ կուրծի պտուկների վրա, նայած թե վորտեղ է մուտք գործել դարաղի վարակը: Սկզբնական բշտիկի զարգացումից հետո դարաղի վարակն անցնում է արյան մեջ և տարածվում է ամբողջ մարմնում, վորն հետևանքով ապա զարգանում են յերկրորդական բշտիկներ: Այս ժամանակ անասունն ընդհանուր միանգամից բարձրանում է մինչև 40—41 աստիճանի: Միաժամանակ յերեւման են դալիս հիվանդության այլ տեսանելի նշանները, վորոնք ցույց են տալիս հիվանդ անասունն ամբողջ որդանիզմի ընդհանուր խանգարումը. անասունը հրաժարվում է կերից, չի խմում, չի ուտում, վորոճումը տեղի չեռնենում դանդաղ կամ բոլորովին բացակայում է, իսկ բերանը միշտ փակ է պահում: Բերանը բանալու ժամանակ ստացվում է մի յուրատեսակ ծպծպացնող ձայն, իսկ բերանից շարունակ յերկար թելի նման կախվում է բավական թանձր և փրփրոտ լորձ: Բերանի խոռոչում (շրթթունքների, լեզվի և լսեղների վրա), միաժամանակ վերջավորութունների (պճեղների արանքը և պսակը) և կուրծի պտուկների վրա հիվանդության զարգացման այս շրջանում հայտնվում են յերկրորդական (բաղմաթիվ) բշտիկներ, վորոնք շատ շուտ պատռվում են, իսկ նրանց տեղում խոցեր են մնում: Այդպիսի բշտիկներ մեր կողմից նկատվել են նաև խոշոր յեղջուրավոր անասունն ստամոքսում (թափանում):

Յերկրորդական բշտիկների հայտնվելու հետ միաժամանակ, ընդհանուր արագ կերպով ընկնում է, իսկ

սկզբնական բշտիկներն այդ ժամանակ արդեն պատռվում են, նրանց տեղում մնում են վոչ խորը խիստ ջրափող խոցեր: Զերմութունը դրանից հետո սովորաբար ալլևա չի բարձրանում, յեթե հիվանդությունն ընթանում է առանց վորն հետագա բարդությունների: Դարաղի բշտիկների պատռվելուց հետո գոյացած խոցերն սկսում են շուտով լավանալ և 6—8 օրից հետո նրանց տեղը մնում են մի-

Նկ 1. Լսեղների և թափների բշտիկներ և ախտ (յագվա)

այն վերքերի հազիվ նկատելի հետքերը: Յերթ հիվանդությունը բարեհաջող ընթացք ունի, այդ ամբողջ պրոցեսը սովորաբար վերջանում է յերկու-յերեք շաբաթվա ընթացքում և անասունն առողջանում է, յեթե իհարկե վորեք բարդություններ չլինեն: Այնուամենայնիվ դարաղը շատ հազվադեպ է անցնում առանց վերջավորությունների ու կուրծի վրա բարդություններ առաջացնելու և առանց սրտի գործունեյության խանգարման:

Հիվանդութունը խոշոր յեղջյուրավոր անասունների ստամոքսն անցնելու դեպքում՝ առաջանում են ստամոքսազիքային ծանր խանգարումներ: Վերջավորութիւնների վարակվելու ժամանակ, պճեղների արանքում և պճեղների պսակի շուրջը գոյացած խոցերը լավ խնամքի ու կանոնավոր բուժման դեպքում՝ շուտով լավանում են, իսկ հակառակ դեպքում գործը վերջանում է դժվար բուժվող թարախակույտերով:

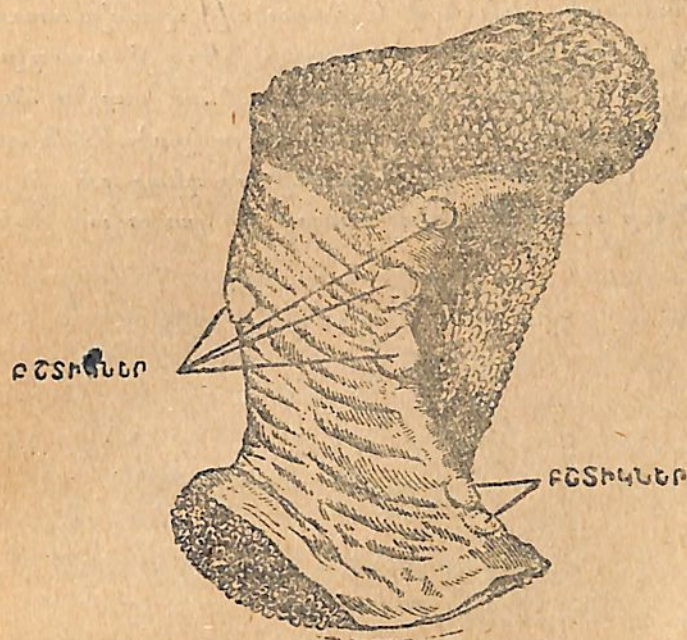
Դարադից հետո վերջավորութիւնների վրա առաջացած բարդութիւնների հետեանքով, յերբեմն պճեղն ընկնում է, յեթե հիվանդութիւնն անուշադիր է թողված:

Այն դեպքերում, յերբ վերջավորութիւններն ուժեղ են վարակվում և հիվանդ անասունը հարկադրված է մեծ մասամբ պառկել, յերբեմն մարմնի վրա առաջանում են խոցեր, անասունը հյուժվում է և մահանում: Յերբ վարակված է կուրծք, դարադի բշտիկները հալոնվում են պտուկների վրա: Կթելու ժամանակ նրանք սովորաբար խկուչն պատռվում են: Նրանց տեղը մնացած խոցերը շատ շուտով լավանում են: Պատահում է, վոր կուրծք դարադով վարակվելու հետեանքով, սաստիկ ուռչում է և գործը կարող է վերջանալ դժվար բուժվող բարդութիւններով: Դարադով հիվանդանալու ժամանակ կաթի քանակը խիստ նվազում է և այս յերեույթը տեղի չե ունենում նաև առանց կուրծի հիվանդութիւն: Կաթի բաղադրութիւնը փոխվում է, դառնում է լորձանման և դառնահամ, իսկ յերբեմն ել դառնում է բոլորովին թափանցիկ, ջրանման և նրա մեջ լողում են փաթիլներ: Յերբեմն այդ փաթիլները ծածկում են պտուկների խողովակիկներն ու կթելը դժվարացնում:

Խոշոր յեղջյուրավոր անասունների դարադը լիակատար կերպով առողջանում է յերկու-յերեք շաբաթվա ընթաց-

քում, և հազվադեպ դեպքերում՝ հիվանդութիւնը ձգձրգվում է ավելի լերկար:

Խոշոր յեղջյուրավոր անասունների դարադը սովորաբար ընթանում է լավորակ ձևով և առանձին մեծ կորուստներ

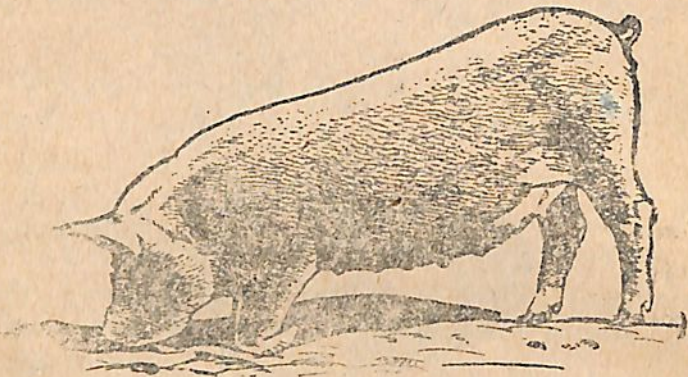
Նկ. 2 Կովի ստամոքսի վնասվածքների դարադից

(մահացութիւն իմաստով) չի առաջացնում: ԽՍՀՄ-ում այդ մահացութիւնը, միջին հաշվով, կազմում է 0,2—0,3 տոկոսից մոշ ավելի և ընդհակառակը, դարադի չարորակ ընթացքի ժամանակ՝ մահացութիւնը կարող է բարձրանալ մինչև 30%—ի և ավելի, ինչպես նկատվում է յերբեմն նաև ուրիշ յերկրներում:

Խոզերը դարադով հիվանդանում են ընդհանուր առմամբ աղնապես, ինչպես խոշոր յեղջյուրավոր անասունները: Դարադով ամենից ավելի ծանր են հիվանդանում մատղայներն ու չափազանց գիրացրած խոզերը. միջին հասակի

խողերը լինում են ավելի դիմացկուն: Գիրացրած խողերի և մատղաշների մեջ շատ հաճախ նկատվում են հանկարծակի սատկելու դեպքեր՝ սրտի կաթվածի հետևանքով: Ժանտախտի դեմ սիմուլտան լեղանակով պատվաստված (միաժամանակ շիճուկով և վարակով պատվաստում) և դրանից հետո դեռ վոչ լիակատար կերպով առողջացած խողերը, լերը դաբաղով հիվանդանում են, տալիս են կուրստի խիստ բարձր տոկոս (60—80 տոկոս): Ամեն տեսակի բարդությունների բացակայության դեպքում խողերն ընդհանուր առմամբ հիվանդանում են բավական թեթև և

Նկ. 3. Խողի դաբաղ

10—14 օրվա ընթացքում առողջանում են: Հետագայում կարող են ոգտագործվել իբրև մսացու՝ գիրացներու համար:

Վոչխարները դաբաղով հիվանդանում են դրեթե միշտ պճեղների վարակումից: Առաջները կարծում եյին, վոր վոչխարների դաբաղը լինում է բացառապես պճեղային ձեւով: Դա բոլորովին այդպես չէ, վոչխարների դաբաղն ընթանում է այնպես, ինչպես և մյուս անասունների մոտ, յերկու շրջանի ձևով, այսինքն՝ սկզբնական և յերկրորդական բշտիկների առաջացումով: Դաբաղի առաջացրած փոփոխությունները վոչխարի քերանի խոռոչում այնքան քիչ

նկատելի չեն, վոր հեշտությամբ կարող են աննկատելի մնալ: Դաբաղի ժամանակ վոչխարների բերանից լորձ չի հոսում, և դրա համար ել ընդունված է կարծել, վոր վոչխարների բերանի խոռոչը դաբաղի ժամանակ չի վարակվում:

Վոչխարների դաբաղը սովորաբար ընթանում է լավորակ ձևով և նրանք հիվանդանալուց հետո 6—10-րդ օրն առողջանում են:

Դաբաղի հանդեպ մեծ զգայությամբ աչքի չեն ընկնում մատղաշները, հորթերն ու գոջիները: Նրանց մոտ հիվանդությունն ընթանում է խիստ ծանր և հաճախ վերջանում է մահացումով: Մատղաշների դաբաղ հիվանդության զուգադիպում են ստամոքսա-աղիքային խանգարումներ՝ փորլուծի ձևով: Հիվանդ անասունների ախորժակը կորչում է, ջերմությունը բարձրանում է, յերկու-յերեք օրից հիվանդությունը վերջանում է մահով՝ սովորաբար սրտի կաթվածից:

Դաբաղից մահացությունը մատղաշների մեջ՝ մանավանդ բարձր կուլտուրական ցեղերի անասուններից՝ յերբեմն հասնում է մինչև 80—100 տոկոսի:

Չարորակ դաբաղի ժամանակ խոշոր լեղջուրավոր անասունի մոտ հիվանդությունը նախ լինում է սովորական ձևով, այսինքն՝ այնպես, ինչպես միշտ, ապա անասունն իբր թե բոլորովին առողջանում է, բայց հանկարծ նորից անակնկալ կերպով հիվանդանում է, բարձրանում է ջերմությունը՝ առաջանում է ընկճված վիճակ և անասունը շուտով՝ դրանից հետո 2—3-րդ օրը՝ սատկում է սրտի կաթվածից:

Դաբաղը բոլոր նրա հանդեպ զգայուն անասունների մոտ հիվանդության այնպիսի առանձնահատուկ նշաններ է առաջացնում, վոր ախ վորոշել կարելի չէ միայն տեսանելի նշանների հիման վրա:

Այն բոլոր հիվանդութիւններէն, վորոնց հետ ամենից ավելի հեշտ ե շփոթել դաբաղը, կարելի յե ցույց տալ միայն բերանի խոռոչի վարակիչ բշտիկային բորբոքումը (վարակիչ բշտիկային բերնատապ): Դա դաբաղից տաբ-բերվում ե նրանով, վոր վարակում ե վոչ միայն յերկարմ-բակ տնասուններին (խոշոր յիղջուբափոր տնասուններ, խոզեր, վոչխարներ և այլն), այլ նաև ձիերին:

Խոզերի դաբաղը կարելի յե շփոթել բշտացանի (բշտիկային եկզանտեմայի) հետ, վորը վերջին տարիներս բավական լայն չափով տարածվել ե ուրիշ յերկրներում: Այդպիսի հիվանդութիւն մի քանի տարի առաջ՝ նկատվել ե նաև մեզ մոտ՝ ԽՍՀՄ-ում: Այս հիվանդութիւնը խոզե-րի մօտ ընթանում ե զգալիորեն թեթև, քան թե դաբաղը, և մեծ կորուստներ չի պատճառում: Այս հիվանդութիւն-նից, վորը շատ քիչ ե ուսումնասիրված, տարբերվում ե նրանով, վոր դաբաղը զրեթե միշտ վարակում ե միան-գամից դաբաղի հանդեպ զգայուն բոլոր տեսակի տնա-սունները և չի սահմանափակվում միայն խոզերով:

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱԲԱՂԻ ԴԵՄ

Դաբաղի դեմ պայքարելը մեծ դժվարութիւններ ե ներկայացնում: Անհրաժեշտ են ամենատարագ և կարուկ միջոցներ, քանի դեռ նա լայն ծավալ չի ստացել: Միայն այսպիսի դեպքերում հաջողվում ե դաբաղը շատ արագ վերացնել:

Դաբաղ կամ իր նշաններով դաբաղին նման հիվան-դութիւն յերևան գալու դեպքում անմիջապես պետք ե հայտնել անասնաբուժին կամ անասնաբուժակին: Մինչև նրա գալը չի կարելի բակից դուրս թողնել յիղջուբափոր տնասուններ, խոզեր, վոչխարներ. չպետք ե գործածել հում կաթ և հում կաթնամթերք մարդկանց՝ իբրև ուտելի-քի և տնասուններին՝ իբրև կեր:

Հիվանդութիւն մասին տեղեկութիւն ստանալուն պես անասնաբուժը կամ անասնաբուժակն անմիջապես մեկնու-ե այնտեղ՝ վորոշելու հիվանդութիւնը և անհրաժեշտ միմ ջոցները ձեռք առնելու:

Դաբաղի դեմ պայքարի առաջին և հիմնական միջոցը՝ դա ամենախիստ կարեւորն է (բոլորի համար պարտա-դիր սահմանափակիչ միջոցառումները): Դաբաղի ժամանակ անհրաժեշտ ե լինում մեկուսացնել և կարանտինի յեն-թարկել (առանձին պահպանում) ամբողջ նախիրը, առանց նկատի առնելու նրա մեջ հայտաբերված հիվանդ տնա-սունների քանակը: Նախրից առանձին հիվանդներին առանձնացնելն ու նրանց մեկեւուսացնելը, ինչպես դա ար-վում ե բազմաթիվ ուրիշ վարակիչ հիվանդութիւնների ժամանակ, չի կարող պահպանել մնացած տնասուններին դաբաղից:

Խորհանդեսութիւններում և կոլտնտեսութիւններում, վորտեղ կան առանձին, իրարից վորոշ հեռավորութիւն վրա գտնվող ֆերմաներ (ԿԱՖ, ԽԱՖ), դաբաղը կարելի յե վե-րացնել առանձին ֆերմաները մեկուսացնելու և կարան-տինի յենթարկելու միջոցով:

Ամառ ժամանակ պետք ե հանձնարարել արոտային կարանտին*) անասունների դաբաղով հիվանդանալուամբողջ ժամանակաշրջանի համար, ամրացնելով այդ գործի համար հովիվներ, վորոշ արոտավայր և ջրարը:

Տնտեսութիւն մեջ դաբաղ յերևան գալու դեպքում՝ այդ տնտեսութիւնը հայտարարվում ե դաբաղից անապահով: Ամբողջ տնտեսութիւնը յենթարկվում ե ամենախիստ կա-րանտինի, վորը բոլորի համար պարտադիր և ամենախիտ

*) Դաբաղի ժամանակ արոտավայրում միջոցառումներ կազմակերպելու և մասնավորապես արոտային կարանտին կերպով դեպքում շատ բան կախ-ված կլինի իբրև՝ հովիւ կարգապահութիւնից և շահագրգռվածութիւնից: Այդ-պիսի դեպքերում՝ հիանալի արդունք ե տալիս հովիվների պարզապարզ սեռ-տեմը թե իր նախըը դաբաղից պաշտպանելու համար և թե կարանտինային տեժմի ճշգրիտ կերպով համար:

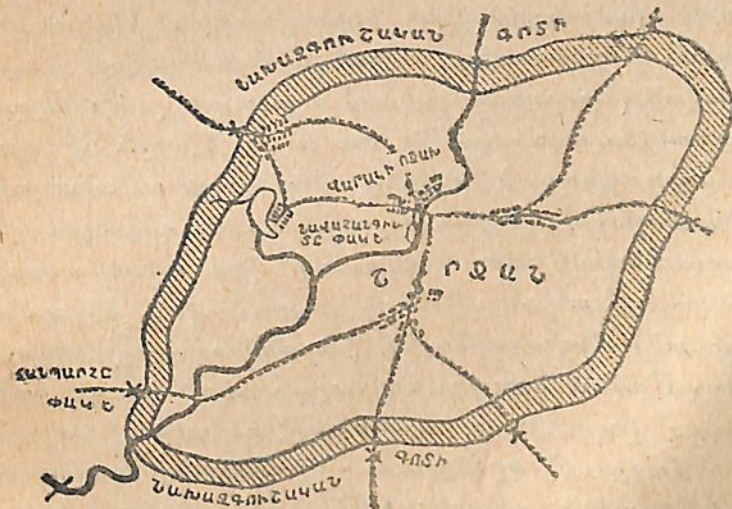
միջոցառումների մի սխեմա է, վոր նպատակ ունի վերաց-
նելու դաբաղն անապահով տնտեսութեան սահմաններում և
թույլ չտալու, վոր նա տարածվի փարանտինի սահմաննե-
րից դուրս: Դաբաղից անապահով տնտեսութեան համար լրիվ
կարանտինի տեղութիւնը սահմանված է 14 որ վերջին
հիվանդի առողջանալուց հետո, և 14 որվա ընթացքում,
բացի դրանից, կիրառվում են այն բոլոր սահմանա-
փակումները, վորոնք սահմանված են նախադրուշական
(պրոֆիլակտիկ) գոտու համար:

Այդ կարանտինային միջոցառումները կայանում են
հետևյալում. արգելվում է անապահով վայրից ամեն տեսակի
տեղափոխում և արտահանում դաբաղի հանդեպ զգայուն
անասունների, ինչպես նաև ամեն տեսակի փոխադրում
հում անասնամթերքի, կոշտ (խոտ, դարման և այլն) և խտաց-
րած (վարակ, դարի և այլն) կերերի: Արգելվում է դաբաղից
անապահով յեղած տնտեսութիւնը ներմուծել դաբաղի հան-
դեպ զգայուն անասուններ՝ առանց դրա համար անասնա-
բուժական մարմինների կամ տնտեսութիւնների պատաս-
խանատու անձերի հատուկ թույլատւութեան: Յուրաքան-
չյուր տնտեսութեան մեջ, վորտեղ դաբաղ է յերեկացել,
հիվանդ անասուններին խնամելու համար, պետք է առանձ-
նացվեն առանձին անասնապահներ: Նրանք հիվանդներին
խնամելու համար պետք է ունենան հատուկ հագուստ և
վոտնաման: Վերջիններս աշխատանքից հետո պետք է հան-
վեն և թողնվեն միևնույն շինութեան մեջ:

Հիվանդ անասունին խնամողները վոչ վոքին չպետք
է թողնեն առողջ անասունների շինութեան մեջ և իրենք
չպետք է գնան այլ ապահով անասնաբակերը: Ընդհանրա-
պես կտրուկ կերպով պետք է արգելի կողմնակի մարդ-
կանց մուտքը դաբաղից անապահով տնտեսութեան մեջ՝
կարանտինի ամբողջ ժամանակվա ընթացքում: Պետք է
միշտ հիշել, վոր դաբաղի վարակը շատ հեշտ կարելի է

տեղափոխվել ուրիշ տնտեսութիւնները՝ հագուստի, վոտ-
նամանի և ձեռքերի միջոցով:

Յուրաքանչյուր շինութեան մեջ, վորտեղ գտնվում են
հիվանդ անասուններ, մուտքի մոտ՝ հենց դռների առաջ
պետք է լինի կոնք (գոգավոր աման) ախտահանիչ հեղու-
կով (կծու նատրոնի յերկու տոկոսային լուծույթ կամ
ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթ) և լավ թրջված մի
փալատով՝ վորքերը սրբելու համար: Այն շինութեան մեջ,
վորտեղ գտնվում է լվացարանը, պետք է դրված լինի
ձեռքերի ախտահանման համար ախտահանիչ հեղուկով լիք
մի շիշ *): Անասնապահները, կթողները և իրենք՝ անաս-

Նկ. 4. Պրոֆիլակտիկ գոտա

նաբուժական աշխատողներն ու ընդհանրապես բոլորը, վո-
րոնց անհրաժեշտ է լինում դաբաղից անապահով անաս-
նաբակերը մտնել, պարտավոր են մտնելու ժամանակ գոգ-
նոց հագնել և ռետինե կոշիկներ (ծայրահեղ դեպքում՝

*) Ախտահանիչ հեղուկը՝ թե վորքերը սրբելու և թե ձեռքերը լվանալու
համար, պատրաստվում է անասնաբուժի կամ անասնաբուժակի ցուցմունքով:

աւտինե կրկնակոշիկներ), իսկ դուրս գալու ժամանակ՝ հանել և թողնել միևնույն շինութեան մեջ. բացի դրանից, խնամքով լվանալ ախտահանիչ հեղուկով ձեռքերն ու վոտնամանները: Մահմանված կարանտինային ռեժիմն ամենայն խստութեամբ և մանրակրկիտ կերպով կիրառելու գեպընձ հիվանդներին հետ շփում ունեցող մարդիկ, այնուամենայնիվ, մեծ վտանգ են ներկայացնում՝ դաբաղի տարածման տեսակետից և դրա համար, նրանք անասնաբուժական հսկողութեան մշակման վերահսկողութեան տակ պետք է գտնվեն:

Բացի անապահով վայրն ընդգրկող կարանտինային միջոցառումներից, նույն անապահով վայրի շուրջը՝ 10—15 կիլոմետրի վրա՝ կարանտինի ներգործութեան ժամանակվա ընթացքում հաստատվում է նաև այսպես կոչված նախադպրոշական (պաշտպանողական) ողակային գոտի: Այդպիսի նախադպրոշական գոտին ծառայում է իբրև մի պատվար, վորը պետք է խոչընդոտ հանդիսանա անապահով վայրից ապահով վայրը դաբաղը մուտք գործելու դեմ: Նախադպրոշական գոտու հողամասի վրա անասնաբուժական հսկողութեան մարմինների ցուցումներով, կիրառվում են մասնակի կարանտինային (սահմանափակիչ) միջոցառումներ: Մասնավորապես նախադպրոշական գոտու հողամասի վրա՝ կարանտինի ներգործութեան ամբողջ տևողութեան ընթացքում՝ արգելվում են անասունի և անասնահումքի ամեն տեսակի մթերումներ, անասուններին շուկաներ և բազարներ տանելը, ինչպես նաև անասնապահական ցուցահանդեսներ կազմակերպելը: Արգելվում է առանց անասնաբուժական հսկողութեան մարմինների թույլատրման ընդհանրապես անասուններին նախադպրոշական գոտուց դուրս տանելը: Սպանդանոցները, սառցարանները, կաթի գործարանները, պանրագործարանները, ինչպես նաև անասունի կաշվեհումույթ մշակող գործարան-

ները այս ժամանակ պետք է գտնվեն անասնաբուժա-սանիտարական հսկողութեան հատուկ խիստ վերահսկողութեան տակ:

Կարանտինային միջոցառումները հենց անապահով վայրում ճիշտ կազմակերպելու դեպքում՝ դաբաղը կարող է վերացվել յերեք չորս շաբաթվա ընթացքում: Հենց դրանով էլ դաբաղի հետագա զարգացումը կարելի չե կանցնել:

ՊԱՏՎԱՌՑՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱԲԱՂԻ ԴԵՄ

Պատվաստումները վարակիչ հիվանդութունների դեմ լայնորեն կիրառվում են թե անասնաբուժական և թե բժշկական պրակտիկայում: Դրա համար գործ են ածվում հատուկ բիոլոգիական պրեպարատներ՝ շիճուկներ և վակցիններ: Դրանք ունեն հատուկ ներգործություն, այսինքն՝ ալդ պրեպարատներից յուրաքանչյուրը ներգործում է միայն այն վարակիչ հիվանդության դեմ, վորի դեմ նա պատրաստված է: Դաբաղի վերաբերյալ այնպիսի բիոլոգիական պրեպարատներ, վորոնք գործնականում տալին անթերի արդյունքներ, զիտութեան կողմից դեռևս չեն գտնված:

ԽՍՀՄ-ում վերջին տարիներս՝ դաբաղի դեմ պայքարելու համար՝ կիրառվում է իբրև փորձ հակադաբաղային շիճուկ, սակայն նրա գործածությունը վոչ միշտ տալիս է միատեսակ, հաստատուն հետևանքներ:

Այժմ հետազոտություններն ամբողջ ուշադրությունը դարձրել են դաբաղի դեմ վակցին ստանալու վրա՝ իբրև ամենից եժան և լավ հետևանքներ տվող բիոպրեպարատ:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՎԱՐԱԿՈՒՄ

Դաբաղի հանդեպ զգայուն անասունների արհեստական վարակումը կատարվում է անասնաբուժի կողմից միայն անասնաբուժական հսկողութեան վերադաս մարմինների

Թույլտվությամբ այն դեպքերում, յերբ անհրաժեշտ եւ արագ կերպով և միաժամանակ հիվանդացնել բոլոր անասուններին՝ դրանով համաճարակի ընթացքն արագացնելու և այդ ձևով կարանտինի ներգործության ժամկետը կարճացնելու համար: Դա հնարավոր եւ, իհարկե, միայն այն ժամանակ, յերբ դաբաղը լավորակ ընթացք ունի և չի առաջացնի վոչ անկում և վոչ ել ծանր բարդություններ: Նույնիսկ այդ պայմաններում արհեստական վարակումը պետք ե համարել իբրև մի ծայրահեղ միջոց, վորից սոցիալիստական տնտեսության պայմաններում՝ պետք ե ոգտվել խիստ զգուշությամբ:

Պետք ե միշտ նկատի ունենալ, վոր դաբաղի վարակի միջոցով արհեստական վարակումը նույնքան վտանգավոր ե, վորքան բնական վարակումը:

Դաբաղով հիվանդացած յուրաքանչյուր անասուն առատադրում ե, մանավանդ հիվանդության առաջին օրերը,

Նկ. 5. Գոմաղըն անվնաս դարձնելը

ահագին քանակությամբ վարակ՝ շինության մեջ, արոտավայրում և դրա հետևանքով ստեղծվում ե դաբաղի վարակի կուտակման վտանգ: Այդ կարող ե դաբաղով հիվանդանալու վտանգավոր դեպքերի պատճառ դառնալ: Այս պատճառով արհեստական կերպով վարակված անասունների վերաբերյալ ևս պետք ե կիրառվեն այնպիսի միջոցներ, վորպիսիք դաբաղով բնական կերպով վարակված յուրաքանչյուր անասունի նկատմամբ են կիրառում:

Արհեստական վարակումը կարող ե կատարվել միայն այն ժամանակ, յերբ տնտեսությունը լիովին ապահովված ե ախտահանիչ միջոցներով, յերբ կարելի յե կազմակերպել ընթացիկ ախտահանումը և գոմաղըն անվնաս դարձնել:

Արհեստական վարակումը կատարում ե անասնաբուժը նույն նախրի դաբաղով հիվանդ անասուններից վերցված

դաբաղի վարակով: Դրա համար, հիվանդության սկզբում, մի քանի գուլս խոշոր յեղջյուրավոր անասուններից հավաքվում ե դաբաղի վարակը, ալսինքն՝ դեռ չպատուված դաբաղի բշտիկների պարունակած հեղուկը և պատերը: Ապա այս հավաքված ամբողջ նյութը մանրացվում և տրորվում ե հախճապակյա սանդի մեջ. վրան ավելացվում ալկալիներ և թթուներ չաբրունակող մաքուր պղ ջուր: Դաբաղի վարակն այս նպատակի համար կարելի յե վերցնել ամենաչնչին քանակությամբ, վորովհետև նրա 1:5 միլիոն և նույնիսկ 1:10 միլիոն լուծույթը կարող ե վարակել դաբաղ հիվանդության յենթակա անասուններին: Ահավասիկ, վարակ պարունակող այս հեղուկ «եմուլսիա»-ն ե, վոր ծառայում ե իբրև նյութ արհեստական վարակման համար: Խոշոր յեղջյուրավոր անասունի արհեստական վարակումը կատարվում ե հետևյալ ձևով. վերին շրթունքի լորձաթաղանթի վրա հատուկ գործիքով (նշտարիչ) առաջացնում են վոչ խորը կտրվածքներ, քերծվածքներ և նրանց վրա միմյուրյա գործիքով քսում են վարակիչ նյութը: Վարակը քսելու համար կարելի յե գործածել փափուկ փոքր վրձին կամ առամի խողանակ: Արհեստական վարակումից հետո, յերրորդ օրն անասուններին պետք ե քննել՝ համոզվելու համար, վոր վերցված վարակը բավարար չափով ակտիվ ե յեղել և անասուններին հիվանդանալն ապահովված ե:

Իբրև կանոն, արհեստական կերպով վարակված բոլոր անասունները միաժամանակ հիվանդանում են, և հիվանդությունը 12—20 օրվա ընթացքում վերջանում ե:

Խոզերի արհեստական վարակման ժամանակ, դաբաղի վարակը քսում են նախապես նշտարած կնճիթի վերին մասի մակերեսի վրա:

Մատղաշներին արհեստական վարակման չպետք ե յենթարկել, վորովհետև դաբաղը հաճախ մեծ կորուստ ե պատճառում:

պետք է կատարել հետևողականորեն. նախ մաքրում են առաստաղներն ու պատերը, և ապա հատակները, դռները, սարքավորման իրերը: Լվանալու համար հանձնարարվում է գործածել տաք ջուր և սապոն (100 լիտր տաք ջրի համար պետք է վերցնել 3 կգ կանաչ սապոն) կամ ծայրահեղ դեպքում՝ 70 աստիճանից վուշ պակաս տաք ջուր: Բոլոր շենքերը և անասունների խնամքի իրերը մաքրելուց հետո միայն պետք է անցնել իսկական ախտահանմանը: Ախտահանման համար պետք է վերցնել կծու նատրոնի յերկու տոկոսային լուծույթ, վորն յուրաքանչյուր անգամ պետք է պատրաստել ըստ կարիքի (նախապես չպետք է պատրաստել): Կծու նատրոնի փոխարեն կարելի է վերցնել ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթ: Լուծույթի քանակը պատրաստվում է հետևյալ հաշվով՝ մեկ քառակուսի մետր տարածության համար մեկ լիտր լուծույթ: Կծու նատրոնով ախտահանելու ժամանակ, յուրաքանչյուր 10 լիտր լուծույթի վրա ավելացվում է նաև 5 կգ կիր: Հավաքված ջրերն ախտահանելուց հետո, պետք է հեռացվեն հոսող հեղուկների համար շինված խողովակների միջոցով և հավաքվեն աղբափոսերի մեջ:

Ախտահանման ժամանակ բոլոր անասունները շինությունից պետք է դուրս հանվեն: Ախտահանումից հետո՝ պետք է բաց անել դռները, պատուհանները և ողափոխել չով շինությունը հիմնավորապես ողափոխել: Ախտահանման պետք է յենթարկվեն նաև անասունները:

Բուրդն ու կաշին պետք է նախապես կեղտից մաքրել, իսկ ապա լվանալ կամ շփել մեկ տոկոսային կծու նատրոնի լուծույթով: Անասունների պճեղները պետք է մաքրել և լվանալ ախտահանիչ լուծույթով:

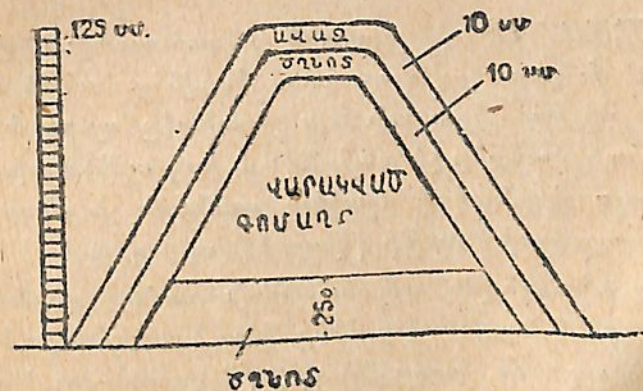
Միայն աչպես մանրակրկիտ կերպով մաքրելուց ու ախտահանելուց հետո, կարելի է համոզված լինել, վոր դարաղի վարակը վոչնչացված է:

ԳՈՄԱՂԻ ԱՆՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

Գոմաղի ախտահանման (անվնաս դարձնելու) ամենահասարակ և մատչելի յեղանակը բիոտեքմիկ յեղանակն է: Դա հիմնված է գոմաղի փոման պրոցեսների վրա, վորի ընթացքում առաջանում է բարձր ջերմություն (մինչև 60 աստիճան Ցելսի): Այս ախտահանման ժամանակ, դարաղի վարակը վոչնչանում է բավական արագ կերպով:

Գոմաղը համապատասխան ձևով դիզելուց յերեք շաբաթ հետո, այն կարելի է լրիվ կերպով ախտահանված համարել:

Այն շենքերում, վորտեղ գտնվել է դաբաղով հիվանդ անասուն, գոմաղը դուրս է տարվում այնպիսի մի տեղ,

վորն ազատ է անասունների մուտք գործելուց և դիզվում է հետևյալ ձևով. գետնի մակերեսի վրա փռվում են չոր ծղոտի մի շերտ՝ 25 սանտիմետր հաստությամբ, մեկ ու կեսից մինչև յերկու մետր լայնությամբ և ապա գոմաղը՝ մեկ ու մի քառորդ մետր բարձրությամբ: Գոմաղի դեզը վերևից ծածկում են 10 սանտիմետր հաստությամբ չոր ծղոտի շերտով (և ապա նույնքան հաստությամբ ավազի շերտով—Ռ. Ա.):

Գոմաղըն այսպես դիզելն ամենալավ հետեանքներ ե տալիս և վաղուց կիրառվում ե իբրև մի գործնական միջոցառում վոչ միայն դաբաղի, այլև ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների դեմ պայքարելու գործում:

Անասնաբանների աղբահեղուկը պետք ե լցնել աղբահեղուկի փակ փոսերի (աղբահեղուկի ընդունարանների) մեջ, վորտեղ դաբաղի վարակը՝ փտումի և ամիակի կուտակման պրոցեսների ազդեցությամբ տակ՝ 2—4 շաբաթվա ընթացքում վոչնչանում ե. ձմեռը փտման այս պրոցեսները մի քիչ դանդաղում են և յերբեմն դաբաղի վարակը կարող ե պահպանվել բավական ավելի յերկար:

ԿԱՇՎԵՀՈՒՄՈՒՅԹԻ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

ԽՍՀՄ-ի ՀԺԿ-ի դաբաղի ինստիտուտում վերջերս մշակված ե դաբաղով վարակված կաշվեհումուքի ախտահանման մի նոր յեղանակ: Այս յեղանակը պարզ ե և մեծ նյութական ծախքեր չի պահանջում, իսկ ամենագլխավորը՝ կաշին այս յեղանակով մշակելը ամենակին չի անդրադառնում պատրաստի նյութի (ֆաբրիկատի) վրա:

Կաշվեհումուքի ախտահանման համար գործածվում ե հետևյալ լուծույթներից մեկը. կծու նատրոնի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (2 գրամ կծու նատրոն՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ), կամ բիսուլֆիտի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (5 գր բիսուլֆիտ՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ), կամ, վերջապես, սոդայի ածխատի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (50 գր սոդայի ածխատ՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ):

Կաշվեհումուքի ախտահանման այս նոր յեղանակը խորհրդային անասնաբուժական գիտություն մի մեծ նվաճումն ե:

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱԲԱՂԻ ԴԵՄ ԳԱՐՆԱՆՈՑԱՆ ԿԱՄՊԱՆԵԱՅԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Գարնան, իբրև ընդհանուր կանոն, անասունի որդանիզմն ամենից ավելի զգայուն ե ամեն տեսակ հիվանդությունների հանդեպ:

Դաբաղի բուժկուսները դարնանացան կամպանիայի շրջանում հաճախ ծագում են «ձմեռային խաղաղություն»-ից հետո: Դա տեղի չե ունենում այնտեղ, վորտեղ ձմեռային պահպանման անցնելուց առաջ, հակադաբաղային միջոցառումները մինչև վերջը չեն տարվել և չեն ամրապնդվել համապատասխան ձևով: Բուժկուսները կարող են ծագել նաև ուրիշ տեղից՝ դաբաղից անապահով վայրից բերված դաբաղի միջոցով:

Առաջին դեպքում, այսինքն՝ յիրը այս կամ այն գյուղ-խորհրդում կամ շրջանում դաբաղը մնացել ե մինչև աշուն, անասուններին արոտավայր ուղարկելու նախորդակին՝ պետք ե կատարել դաբաղից անապահով կամ սպառնալիքի տակ գտնվող վայրերի բոլոր տնտեսությունների անասնաբուժական ամենաուշադիր հետազոտությունը՝ դաբաղի բոլոր ոջախները հայտաբերելու համար: Յեվ նույնիսկ այն դեպքում, յերբ այն տնտեսությունները, վորոնք յեղել ելին անապահով կամ գտնվել ելին վարակման սպառնալիքի տակ՝ նախքան անասունների ձմեռային պահպանման անցնելը, և գարնանը՝ հետազոտության ժամանակ ապահով են ճանաչվել, անհրաժեշտ ե այդ տնտեսություններն ու նրանց նախիրներն, տունվազն յերկու շաբաթ, յենթադրկել հատուկ պրոֆիլակտիկ ռեժիմի: Հետևաբար, բոլոր տնտեսությունների վրա պետք ե տարածել այն բոլոր սահմանափակիչ միջոցառումները, վորոնք նախատեսված են պրոֆիլակտիկ ողակային պաշտպանողական գոտիների համար: Միայն դրանից հետո կարելի չե վստահ լինել, թե տվյալ վայրում դաբաղը վերացված ե:

Այն բոլոր շինանյութերը, վորտեղ գտնվել են դաբա-
ղով հիվանդացած անասուններ, արոտավայր ուղարկելուց
առաջ, գոմաղբից և կեղտից խնամքով պետք է մաքրվեն
և ախտահանվեն կծու նատրոնի լուծույթով տոկոսային լու-
ծույթով կամ ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթով:
Գոմաղբը պետք է տարվի աֆալիսի տեղեր, վորոնք պաշտ-
պանված են դաբաղի հանդեպ զգայուն անասունների
շփումից և դարսվի դեզերով՝ անվնաս դարձնելու համար:
Անասուններին արոտավայր ուղարկելու հենց նախորդա-
կին, նրանց կաշին ամենայն խնամքով մեխանիկական մա-
քըրման պետք է լինթարկել, պճեղները մաքրել ու ախտա-
հանել կծու նատրոնի մեկ տոկոսային լուծույթով:

ԴԱԲԱՂԻ ԲՈՒԺՈՒՄԸ

Դաբաղի բուժումը գլխավորապես հիմնված է ախտա-
հանիչ լուծույթների կիրառման վրա, ինչպես նաև հի-
վանդ անասունների պահպանման նպատակով պայման-
ներ ստեղծելու վրա: Շինությունը պետք է լինի ընդար-
ձակ, լուսավոր, ունենա թարմ ոդի մշտական հոսանք և
թարմ, չոր, մաքուր ու առատ ցամաք: Ամրանը՝ լավ լե-
ղանակին ամբողջ նախիրն ավելի լավ է թողնել արոտա-
վայրում՝ դաբաղով հիվանդանալու ամբողջ ժամանակվա
ընթացքում:

Կերը պետք է լինի փափուկ և սննդաբարձր: Այդպիսի
դեպքերում՝ ամենից լավ է տալ կանաչ կեր՝ թեփ կամ
ալյուր խառնած: Անասուններին պետք է ջրել թարմ ու
մաքուր ջրով:

Բերանի խոռոչն ուժեղ չափով վարակվելու դեպքում՝
կարելի է դործածել կալիոնի մարգանատի կամ քացա-
խաթթվի (ըստ անասնաբուժի ցուցումի) ախտահանիչ և
չորացուցիչ լուծույթներ: Միևնույն նպատակով կարելի է

պարզապես վերցնել սովորական խոհանոցի աղի թեթև
լուծույթ (0,85—1 տոկոսային):

Պճեղները հիվանդանալու դեպքում՝ ամենից առաջ
մաքուր պետք է պահել վերջավորությունները, բացի վե-
րոհիշյալներից, կիրառվում են հանրության մեջ ամենա-
գործածական դարձած ախտահանիչ լուծույթները՝ ոծա-
նելիքները, փոշիները (ըստ անասնաբուժի ցուցումի):

Կուրծի հիվանդանալու դեպքում՝ պետք է մաքուր
պահել այն, որական յերեք-չորս անգամ լվանալ գաղջ
(գոլ) ջրով կամ ավելի լավ է բորաթթվի 2—3 տոկոսային
լուծույթով: Օրա փոխարեն կարելի է պարզապես վերցնել
բորաթթվի ոծանելիք կամ բորաթթվի վազելին: Կուրծը
վորքան կարելի է հաճախակի պետք է կլթել:

ԴԱԲԱՂԻ ՊՐՈՖԻԼԱԿՏԻԿԱՆ

Դաբաղի վերաբերյալ պրոֆիլակտիկ (նախազգուշա-
կան) միջոցառումները պետք է սկսվեն անասնաբակի և
արոտավայրի պաշտպանությունից:

Հայտնի է, վոր դաբաղն ամենից շուտ և ամենից
հեշտ կերպով կարող է բերվել տնտեսության մեջ, յեթե
ալդ տնտեսությունը շփվում է դաբաղից անապահով տըն-
տեսությունների հետ՝ սահմանակից արոտավայրերի, ընդ-
հանուր ջրաբբի, ընդհանուր ճանապարհների, մարդկանց,
վորոնք լերթեկում են մի տնտեսությունից մյուսը, և այլ
բաների հետ: Դաբաղը կարող է բերվել նախրի համալրման
ժամանակ, յեթե անասունը բերվել է այն վայրից, վոր-
տեղ դաբաղի համաճարակ է յեղել:

Դաբաղը կարող է բերվել կերերի հետ միասին, յեթե
մթերված են դաբաղով վարակված վայրերում:

Դաբաղը կարող է բերվել կողմնակի մարդկանց մի-
ջոցով, դրա համար ել նրանց մուտքը տնտեսության մեջ
հսկողության տակ պիտի առնել:

Յերբ դաբաղը բռնկվում ե ւ այն շրջանում, ուր գտնւ-
վում ե տնտեսութունը, հիվանդության մուտք գործելու
ամենա ուրբ վտանգի գոյութեան դեպքում անգամ, պետք
ե անմիջապէս կիրառել այնպիսի նախադգուշական ռեժիմ
(հարկադիր նախադգուշական կարանտին), վորը միանգա-
մայն բացառի այդ հնարավորութիւնը:

Դրա համար հիվանդութեան ամբողջ տեղութեան ըն-
թացքում, պետք ե առանձնացնել ե ամբարցնել վորոշ արու-
տավայրեր ու շրարքներ, վորտեղ չպետք ե մուտք գոր-
ծեն մյուս տնտեսութիւնների անասունները: Յեթե
տնտեսութեան հողամասի վրա գտնվում են ընդհանուր
ճանապարհներ, այդ դեպքում՝ համաճարակի տեղութեան
ամբողջ ժամանակվա ընթացքում՝ պետք ե փակել ճանա-
պարհները ե սահմանել համապատասխան վերահսկողու-
թիւն, արգելելով ամեն տեսակի անասունների մուտքը:
Թեկուզ ապահով, բայց սպառնալիքի տակ գտնվող հողա-
մասում չեղած տնտեսութիւնների անասունների միջև
բեղմնավորումը նույնպէս մեծ վտանգ ե ներկայացնում ե
չպիտի թուլատրել այն առանց անասնաբուժական վերա-
հսկչի թուլտուութեան: Նախադգուշական կարանտինի
ամբողջ տեղութեան ընթացքում՝ պետք ե սահմանափա-
կել անասնաբակների ե խոզանոցների մուտքը, կցելով այդ
գործին հատուկ անասնապահներ ե կթողներ, վորոնք լավ
ծանոթ պիտի լինեն պրոֆիլակտիկ ռեժիմի կանոններին:

Անմիջապէս պետք ե արգելել կողմնակի անձանց
մուտքը վոչ միայն անասնաբակներն ու խոզանոցները,
այլև ընդհանրապէս տնտեսութեան հողամասը: Դաբաղի
համաճարակի ամբողջ տեղութեան ընթացքում՝ պետք ե
արգելել ապահով տնտեսութեան մարդկանց շփումն՝ անա-
պահով տնտեսութեան մեջ գտնված մարդկանց հետ ե այդ
բանի վրա սահմանել ամենախիստ վերահսկողութիւն:

Նոր յեկած վորեւ անասուն պետք ե պահվի ընդհա-

նուր նախքից առանձին մեկուսացված շինութեան մեջ
կամ կարանտինային բացութեա գոմում, մինչև չվորոշվի,
վոր անասունը բոլորովին առողջ ե ե կարող ե մտցվել
նախրի մեջ՝ առանց վորեւ վտանգի: Այդպիսի նախադգու-
շական կարանտինի ժամկետը՝ վարակիչ հիվանդութիւն-
ների համար՝ սահմանված ե 14 օր:

Տնտեսութիւնը բերված ամեն մի անասուն պետք ե
ռենհա վկայական այն մասին, վոր նա բերված ե վա-
րակիչ հիվանդութիւններից վաղորդ հայտնի ապահով
վայրից: Անասնաբուժական հսկչի կողմից տրված այդպի-
սի վկայական լինելու դեպքում՝ միենույն ե, նախադգու-
շական կարանտինը պարտաւիր ե բոլոր տնտեսութիւննե-
րի համար:

Մեծածավալ ու կոշտ կերերը չպիտի դուրս տարվեն
այն վայրերից, վորտեղ լեղել ե դաբաղի համաճարակ,
առնվազն յերեք ամսվա ընթացքում՝ հաշվելով հիվանդու-
թեան վերջնալու օրից: Տնտեսութեան մեջ անձանոթ
կամ կասկածելի ծագում ունեցող կերեր բերվելու դեպ-
քում՝ յերեք այդ կերից միանգամից բոլոր անասուննե-
րին չպետք ե տալ: Պետք ե առանձնացնել սակավարժեք
անասունների մի փոքր խումբ ե 12—14 օրվա ընթաց-
քում կատարել վորձնական կերակրում, վորպէսզի դրա-
նով վերացնեն այս կամ այն վարակիչ հիվանդութեան ե
մասնավորապէս դաբաղի մուտքի վորեւ վտանգը՝ կերի
միջոցով:

ԽՍՀՄ-ի ՀԺԿ-ի դաբաղային ինստիտուտում հաստատ-
ված ե, վոր սիրտացման ժամանակ դաբաղի վարակը
վոչնչանում ե: Այս տվյալները պետք ե ոգտագործել, յերբ
կերերի միջոցով դաբաղ հիվանդութեան մուտքի վտանգ կա:

Դաբաղը կարող ե բերվել դաբաղով հիվանդ մորթ-
ված անասունների մօտ միջոցով: Այդպիսի դեպքերում՝
առանձին վտանգ են ներկայացնում սառեցրած միսը ե

վարակված մասերը (վերջավորություններ, լեզուն, կուրծ)։
Դրա համար ել առանց անասնաբուժական հսկողության
թույլտվութան պետք է խուսափել դաբաղի համաճարակ-
ների ժամանակ վաճառահանված միս գնել։

Դաբաղով հիվանդ անասուններին սպանդանոցներում
հարկադրաբար մորթելու դեպքում՝ նրանց միսը թույլ է
տրվում գործածել կամ հանձնել սառցարան միայն առ-
նվադին 24 ժամվա ընթացքում՝ 8—10 աստիճան ջերմու-
թյան մեջ պահելուց հետո։ Այդպիսի անասունների կաշի-
ները սպանդանոցից կարող են բաց թողնվել միայն ախ-
տահանելուց հետո։

Անասուններին սովորական ճանապարհներով, յերկա-
թուղով և շոգենավերով տեղափոխելիս, ճանապարհին
ամեն մի կանգ առնելու վայրում՝ վորոշ և հատուկ տե-
ղերում անասնաբուժական հսկողության տակ պիտի կու-
տարվի նրանց կերակրումը և ջրումը։

Անասուններ բարձելու ժամանակ պետք է պահանջել
ախտահանված վագոններ, վերջիններս պետք է ունենան
համապատասխան փաստաթուղթ կամ ախտահանման-լվաց-
ման կալարանի կապարակնիքով կնքված լինեն։

Անասնաբուժա-սանիտարական վերահսկողության տե-
սակետից, առանձին ուշադրություն պետք է դարձնել
անասունների կուտակման վայրերի և մորթելու (անասնա-
հրապարակներ, անասնահավաքատեղիներ, սպանդանոցներ
և սպանդավայրեր), մսամթերքների ու կաթնամթերքների
պահպանման և վերամշակման տեղերի վրա, բրդի ու կաշ-
վեհումուլթի մշակման գործարանների վրա։ Տարին առ-
նվադին լերկու անգամ պետք է ախտահանել անասնա-
բակերն ու խոզանոցները, ինչպես նաև պարբերաբար
մաքրել ու ախտահանել այն բոլոր շինությունները, վո-
րոնք հում անասնամթերքի մշակման հետ գործ ունեն։

Յեվ, վերջապես, նախազգուշական նշանակություն
ունեն նաև անասունների խնամքի ու պահպանման լավ
պայմաններն ու նրանց կանոնավոր ոգտագործումը։

ԿԱԹԻ ՈՒ ՄՍԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԳԱՐԱԼԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

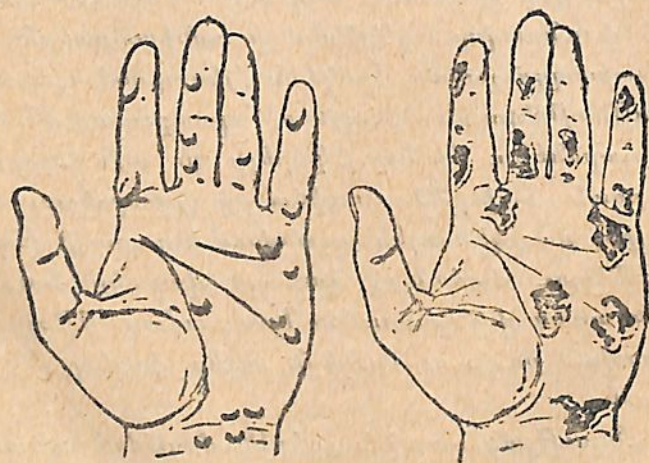
Դաբաղի համաճարակների ժամանակ կաթը չպետք է
տնտեսության սահմաններից դուրս տանել, այլ պետք է
ոգտագործել հենց տեղում՝ յեռացած վիճակում կամ պետք
է վերամշակվի կաթնաթթվային արտադրանքների ձևով։
Կաթը պիտի դուրս տարվի կարանտինի վերանայուց հե-
տո միայն։

Ամբողջ կաթը, անկախ այն բանից, թե դաբաղով հի-
վանդանալու վոր շրջանումն է կովից վերցված, պետք է
համարվի վտանգավոր և յենթարկվի սանիտարական պար-
տադիր նախազգուշական մշակման (յեռացում, պաստերա-
ցում, կաթնաթթվային մթերքների պատրաստում)։ Կաթն
անփնաս դարձնելու համար, կարելի է այն տաքացնել
10—15 րոպե 3-սի 70 աստիճանից վոչ-պակաս։ Կաթը
յեռացնելիս, վայրկենապես սպանվում է դաբաղի վարակը։
Կաթը թթվելու ժամանակ դաբաղի վարակը նույնպես
բավական արագ վոչնչանում է։ Դրա համար, թթու սերից
պատրաստված լուղն ու պանիրն այլևս վտանգ չեն ներ-
կայացնում։

Հիվանդության առաջին օրերին մորթված անասուն-
ների միսը կարող է դաբաղի վարակ պարունակել։ Այդ
միսն ուտելու համար պետք է գործածել միայն լրիվ չեփ-
ված կամ լավ խորոված վիճակում։ Հիվանդ ու կապածե-
լի անասունները՝ մեծ պարտիաներով մսի համար հարկա-
դրաբար մորթելու դեպքում՝ ավելի լավ է այդ անասուն-
ների միսը վերամշակել իբրև պահածո և յերշիկ։ Վարակ-
ված մասերը, որինակ՝ զլուխն ու վերջավորությունները,
պետք է անփնաս դարձվեն բարձր ջերմության ազդեցու-
թյան տակ։

Դաբաղի համաճարակների ժամանակ, մարդը դաբաղով վարակվում է սովորաբար դաբաղով հիվանդ կովերի հոսմ կաթը գործածելիս: Ավելի հաճախ դա լինում է լեքերխաներին հոսմ կաթով կերակրելու ժամանակ: Կարելի է նույնպես վարակվել դաբաղով հիվանդ անասունների խնամելու դեպքում (անասնապահներ, կթողներ):

Հասակավոր մարդկանց մոտ դաբաղն այնպես է, ինչպես անասունների մոտ, մարդը վարակվում է լեքանի խոռոչից, բայց հաճախ վարակը չերևում է նաև ձևների և վտանների վրա:

Նկ. 7. Մարդու դաբաղ

Յերեխաների դաբաղն ավելի հաճախ հանդես է գալիս ուժեղ փորվածի ձևով, փորը ցույց է տալիս թե վարակվել են ստամոքսն ու աղիքները:

Մարդկանց դաբաղի դադարի շրջանը տևում է 2-ից մինչև 6 օր: Սկզբնական բշտիկները դարձանում են դաբաղի հարուցիչի մուտք գործած տեղում, կամ բերանի

խոռոչում. այն ժամանակ չերկրորդական բշտիկները կարող են յերևան դալ ձեռների և վտանների վրա՝ մատների արանքում: Հիվանդությունն ժամանակը ջերմությունը խիստ բարձրանում է, առաջ է գալիս ընկճված դրություն, մկանների կտրտուք ու ցավեր, սաստիկ նիհարում և ուժասպառություն: Հիվանդությունը տևում է կարճ (6—10 օր), յեթե ընթանում է առանց վորևե բարդությունների: Յերեխաների դաբաղը զգալիորեն ծանր է լինում, քան հասակավորներինը: Ստամոքսի և աղիքների վարակման դեպքում՝ դաբաղին զուգընթաց, բարձրանում է ջերմությունը, նկատվում է սրտխառնություն և փսխում: Յերեխաները հաճախ դաբաղից մահանում են:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դարադը վարակիչ հիվանդությունն է	3
2. Վճր անասուններն են հիվանդանում դարադով	4
3. Դարադի հարուցիչը	5
4. Վարակի մուտքն անասունների որդանիզմի մեջ	8
5. Դարադի տարածումը	9
6. Դարադի նշանները	13
7. Միջոցառումները դարադի դեմ	20
8. Պատվաստումները դարադի դեմ	25
9. Արհեստական վարակում	25
10. Շինությունների ախտահանումը	28
11. Գոմադրի ախտահանումը	31
12. Կաշվեհիմունքի ախտահանումը	32
13. Միջոցառումները դարադի դեմ՝ վարնանացան կամպանի- այի շրջանում	33
14. Դարադի բուժումը	34
15. Դարադի պրոֆիլակտիկան	35
16. Կաթի ու մսի գերժածությունը դարադի ժամանակ	89
17. Մարդու դարադը	40

«Ազգային գրադարան

NL0281179

ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ.

8867

Библиотека колхозника и рабочего совхоза

Проф. А. Я. Скоморохов

я щ у р
и барбас ним

СЕЛЬХОЗГИЗ 1935 ЗРИВАНЬ